

לב קוגן (1927-2007)

מאת: קרן אזרתי

פתח דבר

לב קוגן מלחין ישראלי אשר עלה ארצה בשנת 1972 ממוסקבה, חיי ויצר בעיר יפו במשך קרוב לשלושים שנה. פועלו בתחום החינוך המוסיקלי ובשיר היידי הניבו זכייה בפרסים והכרה בתחומים אלה. היכרותי עם המלחין החלה לפני כארבע וחצי שנים כאשר למדתי אצלו באופן פרטי שיעורי תולדות המוסיקה, תאוריה וסולפג'. מתוך הקשר האישי שנמשך מעבר לשיעורים אלה, עלה הצורך, לערוך רשימה מסודרת של יצירות המלחין, מאחר ועד כה לא נכתבה רשימה כזו. לשמחתי הרבה זכיתי לברך על המוגמר ביחד עם המלחין לפני פטירתו ביוני 2007 ומאמר זה מביא לראשונה ארגון ורישום היצירות הקיימות שהיו פזורות בביתו, בטיוטות וביומנים פרטיים במשך כל חייו.¹

ביוגרפיה

לב קוגן², נולד בשנת 1927 בעיר גֶאקוּ, בירת אזרבייג'ן. כבר מגיל צעיר ניכר קוגן³ בשמיעתו המוסיקלית החדה. הוא החל לנגן בפסנתר לפי שמיעה בגיל ארבע, ובגיל שבע כבר למד בבית ספר למוסיקה. בשנים 1942-1946 למד בקולג' למוסיקה (אוצ'לישי), ובשנים 1946-1952 למד במוסד להשכלה גבוה (מכון גנסיין) ומורו הראשון היה מיכאל גנסיין. ארבעה ימים לפני סיום לימודיו הואשם קוגן בכך שבסימפונייה שכתב בהדרכתו של גנסיין נמצאו רמזים להמנון מדינת ישראל "התקווה". קוגן

¹ בנוסף, מאמר זה מהווה חלק מעבודת מסטר בנושא: "הרעיון היהודי ביצירתם של מלחינים עולים מברית המועצות בראשית שנות השבעים של המאה העשרים: לב קוגן, יוסף דורפמן ומרק קופיטמן", בהנחיית פרופ' ריצרב. התיזה תכלול רשימת יצירות של יוסף דורפמן, שנאספה על ידי ותופיע לראשונה במסגרת זו.

² החומר המובא בשורות אלה נלקח מתוך שיחות שהתקיימו עם המלחין החל משנת 2005 עד סמוך למותו.

³ שם המשפחה קוגן באירופה הוא גרסה של השם כהן.

הוצא מהמוסד ובמשך שנה שלח מכתבים לסטלין בטענה שמעולם לא שמע את ההמנון הישראלי.⁴ לאחר שהתכנסה ועדה מיוחדת שערכה השוואה בין ההמנון לסימפונייה שכתב קוגן הוחלט שהוא רשאי להמשיך בלימודיו. בין השנים 1952-1956 למד קוגן אצל המלחין אראם חצ'טוריאן בקונסרבטוריון במוסקבה והיה מבין תלמידיו הראשונים.

שיעור שמעביר המלחין אראם חצ'טוריאן לתלמידו לב קוגן.

בבית מדרשו של חצ'טוריאן החל קוגן לכתוב בסגנון פולקלוריסטי. לדבריו, מורו חצ'טוריאן דגל בכתיבה נאמנה למסורת, ודרש מכל תלמיד להלחין את יצירותיו מתוך זיקה למסורת ולמוצא שלו. מקוגן הוא דרש לשמור על הזיקה לשורשיו היהודיים, וקוגן העיד על עצמו כי אכן הלך בדרך זו: "חצ'טוריאן אמר לי פעם, אני ארמני ששילב מוסיקה אירופאית עם מוסיקה ארמנית וכך אתה צריך לעשות, אתה צריך לקחת מוסיקה יהודית, מוסיקה מולדבית רומנית, מוסיקה קווקאזית (אזרבייג'נית) ולשלב עם מוסיקה אירופאית".⁵ מתחילת לימודיו עם חצ'טוריאן הרחיב קוגן את כתיבתו לכתיבה בעלת אופי יהודי, וכתב, לדבריו, גם בסגנון מזרח-אירופי. בגיל 32, בשנת 1959, כתב את הבלט הראשון שלו, אחיית, שלדבריו קיבל אופי מולדבי והושפע מכתיבתו של חצ'טוריאן. הבלט נכתב בשלוש מערכות, וזכה להצלחה רבה בתיאטרון "בולשוי" בקישינב, ובשנת 1964 קיבל קוגן בעבורו מברית המועצות "תואר לשם כבוד". בהמשך שנותיו בברית המועצות כתב קוגן עוד שלושה בלטים אשר לדבריו הם בעלי אופי צ'רקסי. כל הבלטים שכתב הוצגו על הבמות ברחבי ברית המועצות.

⁴ ההשערה היא שלב הושפע מהפואמה הסימפוניית "מולדבה" (1874) מאת המלחין סמטנה.

⁵ מתוך ראיון עם קוגן שנערך ב- 30.10.05.

כשסיים קוגן את לימודיו המליץ לו חצי'אטוריאן לשנות את שמו מכיוון שהאמין ששמו ימנע ממנו להתפרסם בשל היותו שם יהודי. קוגן לא שינה את שמו ואף על פי כן זכה למעמד גבוה. לאחר לימודיו נשאר קוגן במוסקבה וזכה להכרה רחבה. הגיעו אליו הזמנות רבות לכתובת מוסיקה מכל הרפובליקות הסובבות את רוסיה. מלחינים רוסים נוספים שהשפיעו על קוגן היו דימיטרי שוסטקוביץ' וסרגיי פרוקופייב.

הקדשה של המלחין חצי'אטוריאן לקוגן :
"למלחין המוכשר לובה קוגן באיחולים
כנים לכך שכישרונך הגדול יצמח ויפרח.
מא. חצי'אטוריאן, 11.11.1953, מוסקבה".

עוד כשחי ברוסיה, כתב קוגן בחשאי מוסיקה לשירים עבריים עבור זמרים יהודים, חרף האיסור שהטיל השלטון הקומוניסטי. היו אלה עיבודים של שירים ישראלים שלמד מתוך תקליטים של מוסיקה ישראלית שהושמעה בארץ בשנות ה-60. את התקליטים קיבל מן השגרירות הישראלית, והאזין להם בסתר. בביתו היה רדיו באמצעותו האזין ל- "קול ישראל" ולמוסיקה מכל העולם. בתחילת נובמבר 1972 עלה קוגן ארצה בהתערבותו האישית של נשיא ארה"ב באותה תקופה, ריצ'רד ניקסון. "ברגע שהוא הגיש את הבקשה לעזוב הטילו עליו חרם בברית המועצות, הוא עזב את המעגל שאליו הוא השתייך ועבר תקופת מעבר מאוד קשה".⁶ רעיון העלייה היה של המנצח יורי אהרונוביץ'. לב הרגיש שהתחיל לחיות מחדש ברגע שעלה ארצה. כשהגיע ארצה הוא היה מלחין בוגר ומבוסס: היו לו 170 יצירות שהודפסו בברית המועצות וכ- 14 תקליטים שהוקלטו שם.

⁶ מתוך ראיון עם אריה ראובן (16.5.07) מנהל הקונסרבטוריון בפתח-תקווה בתקופה בה קוגן לימד, בין השנים 1977-1994.

כתבה שפורסמה ארבעה חודשים אחרי עלייתם ארצה בעיתון "ידיעות אחרונות" 2.3.1974.

מאז עלייתו ארצה הקדיש קוגן את רוב מרצו לכתיבת מוסיקה יהודית. "הרגשתי מחויבות לכתוב מוסיקה יהודית, לא נולדתי למשפחה ששרה מוסיקה יהודית. לפעמים שמעתי מוסיקה יהודית והחלטתי שזו המוסיקה שלי".⁷

במלחמת יום הכיפורים, חש קוגן מחויבות עצומה לכתוב בסגנון יהודי ובדרך זו להביע את השתייכותו למתרחש בארץ. ברוח זו כתב את קובץ היצירות **נגונים חסידיים**⁸ אשר מיועדות לקרן יער סולו, בליווי פסנתר וכלים נוספים. מתוכן כתב את **קדיש** ואת **תפילה**. שתי היצירות הן יצירות כליות, ואינן תלויות בטקסט מתוך סידור התפילה. הן באות לתת ביטוי לתפילות ולתחושותיו האישיות של קוגן בעקבות המלחמה. קוגן היה הראשון שכתב יצירות חסידיות לקרן-יער סולו. את היצירות כתב עבור נגן הקרן-יער של התזמורת הפילהרמונית מאיר רימון (1946-1991). "מאיר רימון נתן לי דחיפה והתחלתי לכתוב מוסיקה בארץ"⁹ כך אמר. בעקבות המלחמה כתב קוגן גם את האורטוריה **איך נפלו גיבורים** לטקסט של י"ט לפשיץ (על פי תרגומו של א' בראונר). את היצירה הקדיש לרס"ן ד"ר אורי פרנד הי"ד בעל עיטור המופת שנפל בסיני במלחמת יום הכיפורים.

בשנת 1974 החל קוגן לעבוד במכון למוסיקה ישראלית בתל-אביב, שם עבד עד שנת 1977. בין השנים 1977-1994 התקבל קוגן לעבוד כ"מלחין הבית" בקונסרבטוריון בפתח-תקווה וכמורה

⁷ מתוך ראיון עם קוגן שנערך ב- 9.9.05.

⁸ לב, קוגן. **נגונים חסידיים**. מאיר רימון, קרן יער; לב קוגן, פסנתר; טדי קלינג, קונטרבס; קנת קרוהן, כלי הקשה. (תל-אביב: בית התפוצות, 1980).

⁹ ראה הערה 7.

לקומפוזיציה ולתורת המוסיקה – תיאוריה וסולפג'. "אחד הדברים הכי מוצלחים שלב עשה בקונסרבטוריון על בסיס של מלחין הבית, היה שיתוף הפעולה שיצר עם מחלקת כלי ההקשה של הקונסרבטוריון.¹⁰ מדובר על הרכב מאוד מיוחד, שכולו נגני כלי הקשה ולב הסב חלק מהיצירות שלו שהיו כתובות לפסנתר או הרכבים אחרים להרכב זה וגם כתב במיוחד יצירות להרכב שנקרא סדנא לכלי הקשה".¹¹

כתבה שפורסמה בעיתון "מעריב" 3.5.1984 על הסדנא לכלי הקשה.

במקביל לעבודתו בקונסרבטוריון בפתח-תקווה עבד קוגן בקונסרבטוריון בקריית אונו בין השנים 1979-2001, באותם מקצועות לימוד.

בשנים אלה הופיע קוגן עם אשתו השחקנית והזמרת אתל קובינסקה ברחבי העולם ברפרטואר מהמוסיקה היידיית שכתב במיוחד עבורה. קוגן זכה בפרס פסטיבל השיר היהודי בשנת 1973, ובפרס אקו"ם בשנים 1977, 1978, 1983.

למרבה הצער, תוך כדי עבודת המחקר על יצירותיו נפטר לב קוגן בכ"א בסיוון התשס"ז,

7.6.2007

¹⁰ הסדנא, שהוקלטה, בניצוחו של אריה ורדי נערכה במוזיאון תל-אביב בין התאריכים 13-14.6.1984.
¹¹ ראה הערה 6.

רשימת יצירות

רשימת היצירות המצורפת של המלחין לב קוגן הוא פרי עבודת איסוף היצירות, שנמשכה למעלה משנה וחצי. ייחודיותה של רשימה מקיפה זו הוא בעצם ראשוניותה. היא מסודרת לפי שנת ההלחנה של היצירות ומבוססת של שני סוגי מקורות. החלק הראשון של הרשימה לקוח מתוך יומן שבו המלחין רשם את יצירותיו כשהיה בברית המועצות עד סמוך לעלייתו ארצה. יומן זה ניתן לי שבוע לפני אשפוזו האחרון ממנו לא שב לב לביתו. בנוסף הוא דאג לתרגם רשימה זו מרוסית ומסר אותה לידי והיא מובאת כאן לראשונה. היצירות אותן חיבר מאז עלייתו לארץ, אותן לא אסף בצורה מסודרת, מובאות ברשימה זו לאחר שהמלחין הפנה אותי למקורות שונים שבעזרתם הצלחתי להשלים את הרשימה. הרשימה כוללת יצירות מז'אנרים רבים שנכתבו בעיקר לפסנתר, כלי נשיפה, כלי הקשה, כלי מיתר ותזמורות. (ראה רשימה מפורטת).

הקלטות

ישנם מספר תקליטים מברית המועצות עם שירי ילדים שכתב המלחין. בארץ, ראה אור דיסק בשם "ניגונים חסידיים" (בהוצאת בית התפוצות, 1980) עם היצירות: *ולס בסגנון ניגון, קדיש לקרן סולו, תפילת שבת פריילאך, חב"ד: סוויטה חסידית* וכן עיבודים נוספים שעשה. דיסק זה חודש על-ידי המלחין בשנת 2004 בתוספת שתי היצירות: *תפילה ורפסודיה חסידית*. ישנן הקלטות נוספות שהוקלטו על-ידי המלחין בארץ בזמן קונצר, והקלטות של שירים יידיים המבוצעים על-ידי אתל קובנסקה, אשת המלחין ובליווי פסנתר מתוך הופעותיהם ברחבי העולם.

פואמה סימפונית בשם "פרלודיה"

היצירה, *פואמה סימפונית בשם "פרלודיה"* (1973) נוגנה לראשונה על-ידי התזמורת הסימפונית רשות השידור בירושלים בדצמבר 1991 ומאז נעלמו עקבותיה. בדצמבר 2005 לאחר חיפושים רבים מצאתי עותק של הפרטיטורה בספרייה של רשות השידור בירושלים וכשהחזרתי ללב את שאבד לו הוא התרגש נורא היות והוא האמין כי יצירה זו מסכמת את פועלו כמלחין. יתרה מזו, הוא ביקש שהיצירה תלווה אותו בדרכו האחרונה. משאלתו כובדה וכשהוא נפטר היצירה נקברה יחד איתו.